

Antyk grecki i rzymski w czasopiśmie dla dzieci i młodzieży w PRL – edukacja klasyczna, propaganda ideologii politycznej czy wyraz sprzeciwu? Zmiany w recepcji antyku w Polsce Ludowej w latach 1945–1989

Czasopisma dla dzieci i młodzieży w PRL wykorzystywane były przez reżim do takiego kształtowania polskiego dziecka, by odpowiadało wzorcom nałożonym przez komunistyczne władze. Prasa miała służyć nowemu systemowi ideologicznemu poprzez wpływanie na wartości, toteż była wydawana przez podmioty państwowe i cenzurowana, by wykluczyć z druku nieprawomyślne treści. Skupiano się zwłaszcza na wychowaniu i kształtowaniu młodzieży na przyszłych socjalistycznych obywateli. Prasa była szczególnie użytecznym narzędziem do edukowania i indoktrynowania dzieci i młodzieży – treści prasowe odnosiły się do takiej tematyki jak marksizm, materializm dialektyczny i historyczny, socjalizm utopijny i rozwój ruchu robotniczego. Wśród treści pojawiały się jednak również te dotyczące antyku greckiego i rzymskiego, wciąż uważane za ważne dla nauczania. Starożytność była na pozór tak odległa w czasie, że można ją było traktować jako temat obojętny, jednak oprócz tekstów kontynuujących przedwojenne trendy pisano też nowe, wybierając użyteczne dla celów propagandowych nowego systemu elementy greckiego i rzymskiego antyku, takie jak walka klas, złe traktowanie ludu (czyli klasy pracującej) przez oligarchów i latyfundystów (czyli klasę panów) czy uzasadnianie reformy rolnej. Antyk zobrazowany w książkach dla dzieci był bardzo daleki od neutralności.

Celem projektu jest analiza czasopism skierowanych do dzieci i młodzieży pod kątem ich odniesień do kultury antycznej. Badany okres obejmuje lata 1945–1989. W celu uzyskania obszernego i reprezentatywnego pola badawczego analizie zostanie poddanych około 60 tytułów czasopism. Są to czasopisma o zasięgu ogólnopolskim i kilka o zasięgu lokalnym, zarówno o treściach uniwersalnych, jak i tematyczne, tytuły skierowane do różnych grup wiekowych, z różnych środowisk, czasopisma efemeryczne, ukazujące się rok lub dwa, oraz te o długiej tradycji, stale wydawane od czasów przedwojennych do dziś. Głównym celem projektu jest wypełnienie luki w badaniach, ponieważ zawartość czasopism dla dzieci i młodzieży PRL była badana w różnych kontekstach i pod różnymi względami, ale odniesienia do kultury klasycznej i sposób przedstawiania antyku w opowiadaniach, wierszach i komiksach, które pojawiały się w tych czasopiśmie, nie były do tej pory przedmiotem osobnych badań. Wstępna hipoteza badawcza zakłada, że oficjalne spojrzenie na starożytność było w czasopiśmie dla dzieci i młodzieży instrumentalizowane zgodnie z obowiązującą propagandą, ale z drugiej strony niektórzy autorzy opowiadań przeznaczonych do publikacji w prasie wykorzystywali motywy klasyczne, by ukryć aluzje do idei niezgodnych z oficjalnym dyskursem. Zidentyfikowane do tej pory przykłady wydają się mieć wartość edukacyjną i/lub być wykorzystywane do ukrywania przed cenzurą współczesnych treści pod przykrywką mitu.

Proponowane badania będą prowadzone jako studia kulturowe. Treści zostaną potraktowane jako tekst kultury w kategoriach studiów recepcyjnych, a badania skoncentrują się głównie na tym, jak mity greckie i rzymskie oraz inne teksty były tłumaczone, adaptowane, interpretowane, reinterpretowane lub ponownie obrazowane oraz jakich znaczeń nabiera antyk w rzeczywistości państwa socjalistycznego. Analiza zebranych treści będzie łączyć w sobie metodologię z wielu dziedzin. Odniesienia do antyku, które pojawiają się w materiałach prasowych, będą badane w zestawieniu z całością treści poszczególnych numerów i tytułów, w porównaniu ze źródłami klasycznymi i ich dalszą recepcją oraz z innymi mediami okresu, w którym się ukazały. Ponieważ należy analizować te teksty w szerokim kontekście czasowym, cały okres PRL zostanie podzielony ze względu na zmieniającą się sytuację, by można było zaobserwować, jak recepcja antyku w czasopiśmie zmieniała się wraz ze zmieniającą się opresyjnością reżimu.

Projekt wniesie wkład w badania nad światową i wschodnioeuropejską recepcją antyku i będzie pionierskim studium materiału polskiej prasy dla dzieci i młodzieży z okresu PRL w tym kontekście, ponieważ materiały prasowe z tego okresu nie były dotychczas dokładnie badane pod kątem recepcji klasycznego antyku. Główne pytanie badawcze dotyczy tego, w jaki sposób przedstawiano w tym okresie starożytność i jak kształtowała się jej recepcja. Odniesienia do antyku w literaturze epoki stalinowskiej były wykorzystywane do podkreślenia przede wszystkim nierówności widzianych przez pryzmat spraw społecznych i walki klasowej. Krytyka imperializmu, złe traktowanie ludu przez klasę bogaczy, ciężki los niewolników, upadek moralny wywołany władzą i luksusem były wykorzystywane w książkach dla dzieci do celów propagandowych nowego systemu.

Podobnych tendencji można się spodziewać w prasie ze względu na jej większą popularność. Ponieważ krótkie teksty w niektórych czasopiśmie dla młodych czytelników zawierały tematykę zgodną z polityką ideologiczną, możliwe, że tematykę tę włączano również do tekstów opartych na antyku. Jeśli w czasopiśmie znajdują się przykłady recepcji antyku naznaczonej wartościami narzuconymi przez władze PRL, sugerowałoby to również częściowe zawłaszczenie antyku klasycznego dla potrzeb socjalistycznego państwa. Z kolei przykłady wykorzystania motywów antycznych w celu uspienia cenzury i przemycenia wartości sprzecznych z oficjalną propagandą pokażą niuanse gry z narzucaną ideologią.